

KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA INNOVATSION BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17354811>

Alimova Farog'at Mirzoaxmed qizi
farogat_xet@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni boshqarish tizimlarini modernizatsiya qilish zarurati, innovatsion boshqaruv mexanizmlarining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri hamda ularni takomillashtirish yo'llari tahlil etilgan. Kichik biznesning raqamlashtirilishi orqali ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish, ma'lumot almashinuvi tezligini oshirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar

kichik biznes, raqamlashtirish, innovatsion boshqaruv, raqamli iqtisodiyot, menejment, axborot texnologiyalari, raqamli platforma.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyoti tobora raqamli transformatsiyaga o'tayotgan bir sharoitda, kichik biznes va tadbirkorlik sektorining barqaror rivojlanishi uchun yangi boshqaruv yondashuvlari zarur. Raqamlashtirish jarayoni ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va menejment tizimlariga tub o'zgarishlar kiritmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham bu borada "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi, PQ-4699-sonli Prezident qarori ("Raqamli iqtisodiyot sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020-yil)[1] hamda "Yangi O'zbekiston – 2022–2026" taraqqiyot strategiyasi kichik biznesni raqamli iqtisodiyotga integratsiya qilishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilab berdi[2].

Kichik biznes subyektlari hozirda iqtisodiyotning 60 foizdan ortiq qismini tashkil etadi, biroq ularning aksariyati raqamli texnologiyalardan to'liq foydalana olmayapti. Shu sababli, innovatsion boshqaruv mexanizmlarini yaratish va ularni raqamli transformatsiya sharoitida takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Raqamlashtirish – bu biznes jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida optimallashtirish, axborot oqimini tezlashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul

qilish jarayonini avtomatlashtirishdir[6]. Kichik biznesda raqamlashtirish moliyaviy boshqaruv, marketing, ishlab chiqarish va kadrlar siyosati kabi ko'plab yo'nalishlarda o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Moliyaviy boshqaruvda elektron hisob-kitob tizimlari, raqamli audit va soliqqa oid dasturlar, onlayn bank xizmatlari joriy etilishi natijasida shaffoflik va tezkorlik oshmoqda. Marketing sohasida esa raqamli reklama, SMM, Big Data tahlillari va mijozlar bazasini CRM tizimlari orqali boshqarish amaliyoti kichik biznes subyektlariga o'z mahsulotlarini aniq maqsadli auditoriyaga yetkazish imkonini bermoqda. Ishlab chiqarish jarayonlarida avtomatlashtirilgan liniyalar, sensor tizimlar va "aqlli" omborlar (smart warehouse) yordamida ishlab chiqarish samaradorligi oshmoqda. Kadrlar boshqaruvida esa onlayn HR-platformalar, xodim faoliyatini monitoring qilish dasturlari va masofaviy ish tizimlari joriy etilmoqda. OECD (2023) ma'lumotlariga ko'ra, raqamli texnologiyalarni joriy etgan kichik biznes korxonalari ishlab chiqarish xarajatlarini 20–30 foizgacha kamaytirgan, mehnat unumdorligi esa 25–40 foizgacha oshgan. Bu raqamlashtirishning iqtisodiy natijalari amalda qanday ijobiy samaralar berayotganini ko'rsatadi.

Kichik biznesni samarali boshqarishda innovatsion boshqaruv mexanizmlarining o'рни beqiyosdir[7]. Innovatsion boshqaruv mexanizmlari deganda yangi texnologiyalar, ilg'or menejment yondashuvlari va axborot tizimlari asosida korxona faoliyatini takomillashtirish tushuniladi. Ularning asosiy vazifasi – resurslardan oqilona foydalanish, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va bozor sharoitiga tez moslasha olishni ta'minlashdir. Bunday mexanizmlarning eng muhim turlariga Lean management (samaradorlik menejmenti), Agile management (moslashuvchan boshqaruv), Data-driven management (katta ma'lumotlar asosida qaror qabul qilish), Cloud-based management systems (bulutli boshqaruv tizimlari) va AI-assisted decision-making (sun'iy intellekt yordamida qaror qabul qilish) kiradi.

Lean menejment korxona resurslaridan tejamkorlik bilan foydalanish va ortiqcha xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladi[3]. Agile yondashuvi esa jamoaviy muvofiqlik, moslashuvchanlik va tezkor qarorlar qabul qilishni rag'batlantiradi. Katta ma'lumotlar asosidagi boshqaruv (Data-driven) biznesning strategik qarorlarini raqamli tahlil natijalariga tayangan holda qabul qilish imkonini beradi. Bulutli tizimlar hujjatlar, ma'lumotlar va resurslarni istalgan joydan boshqarish imkoniyatini yaratadi. Sun'iy intellekt esa tahlil, prognoz va strategik qarorlarni avtomatlashtiradi, bu esa inson omilini kamaytiradi va xatolik ehtimolini sezilarli darajada pasaytiradi. Bunday mexanizmlar kichik biznes subyektlariga bozor o'zgarishlariga tez javob qaytarish, iste'molchilar talabini aniq prognoz qilish, raqamli g'oyalarni tez tatbiq etish imkonini beradi[4].

O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish bir necha yo'nalishda amalga oshirilishi mumkin. Birinchidan, raqamli infratuzilmani kengaytirish zarur. Internet tarmog'ining tezligi va sifatini oshirish, har bir hududda "raqamli xizmatlar markazlari" tashkil etish, onlayn biznesni ro'yxatdan o'tkazish va soliqqa tortish jarayonlarini to'liq raqamlashtirish – bu yo'nalishning asosiy shartidir. Ikkinchidan, axborot tizimlari integratsiyasini kuchaytirish kerak. Soliq, bojxona, bank va statistika tizimlarini yagona elektron platformaga birlashtirish, "elektron hisob-faktura" va "my.soliq.uz" kabi tizimlarni kichik biznes ehtiyojlariga moslashtirish, davlat idoralari o'rtasida ma'lumot almashuvini tezlashtiradi. Uchinchidan, kadrlar malakasini oshirish juda muhim. Tadbirkorlar uchun "Raqamli menejment" o'quv dasturlarini joriy etish, oliy o'quv yurtlarida "Digital Business Management" ixtisosligini ochish, hamda kichik biznes vakillariga raqamli savodxonlik va IT-ko'nikmalarni o'rgatish dasturlari zarur. To'rtinchidan, moliyaviy rag'bat tizimini yaratish lozim. Raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalar uchun soliq imtiyozlari berish, innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlash uchun grant va subsidiyalar tizimini kengaytirish kichik biznesni raqamli iqtisodiyotga faol jalb etadi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning raqamli transformatsiyasi iqtisodiy o'sishni tezlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Janubiy Koreyada "Smart SME" dasturi orqali kichik biznes korxonalari IoT, AI va Big Data texnologiyalarini ishlab chiqarishga tatbiq etish orqali samaradorlikni 45 foizgacha oshirgan. Estoniya tajribasida esa davlat xizmatlarining 99 foizi raqamli shaklda amalga oshiriladi, bu kichik biznes uchun vaqt va xarajatlarni sezilarli darajada qisqartirgan. Germaniyaning "Mittelstand 4.0" dasturi esa kichik korxonalarga raqamli texnologiyalarni joriy etishda grantlar, bepul konsalting va o'quv dasturlari orqali yordam bermoqda. O'zbekiston uchun ushbu tajribalarni moslashtirish zarur, ya'ni "Raqamli grantlar markazi" tashkil etish, innovatsion g'oyalarni tanlash va baholash uchun sun'iy intellekt asosida platforma yaratish, davlat va xususiy sektor o'rtasida raqamli sheriklik dasturlarini yo'lga qo'yish mamlakat sharoitida katta natijalar berishi mumkin[5].

Raqamlashtirishning iqtisodiy samarasi nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarining soddalashuvida, balki boshqaruv tizimining shaffofligi va tezligida ham namoyon bo'ladi. Raqamli boshqaruv orqali kichik biznes korxonalari mehnat unumdorligini 30–40 foizga oshirishi, ishlab chiqarish xarajatlarini 20–25 foizgacha kamaytirishi, moliyaviy shaffoflikni ta'minlashi, bozor raqobatbardoshligini oshirishi va korrupsion xavflarni kamaytirishi mumkin. Natijada, mamlakatda "raqamli ekotizim" shakllanadi – bunda davlat idoralari, biznes subyektlari va fuqarolar yagona axborot makonida faoliyat yuritadi. Bu tizim iqtisodiy

boshqaruvni avtomatlashtirish, ma'lumotlar almashuvini tezlashtirish, qaror qabul qilish sifatini yaxshilash va iqtisodiy islohotlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Kichik biznesni raqamlashtirish sharoitida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish O'zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ta'minlashda, yangi ish o'rinlarini yaratishda va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Raqamli transformatsiya nafaqat texnologik jarayon, balki iqtisodiy madaniyatning yangi bosqichi bo'lib, u biznesning strategik fikrlashini, tezkor moslashuvchanligini va innovatsion faoliyatini kuchaytiradi. Shu bois kichik biznes uchun raqamli infratuzilmani kengaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish, moliyaviy rag'bat tizimini kuchaytirish va xalqaro tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda. Innovatsion boshqaruv mexanizmlarining rivoji kichik biznesni raqamli iqtisodiyotning to'laqonli ishtirokchisiga aylantiradi, milliy iqtisodiyotning global raqobatdagi o'rnini mustahkamlaydi va barqaror o'sishni ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida 28.04.2020 yildagi PQ-4699-son qarori, <https://lex.uz/docs/-4800657>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida 28.01.2022 yildagi PF-60-son Farmoni, <https://lex.uz/docs/-5841063>
3. Akhmetshina A.R. Scientific management system of lean production processes in the organization. Economic sciences. – 2024. – No. 233. – Pp. 125-131.
4. Ayaad O. Adopting Lean management in quality of services, cost containment, and time management. Asian Pacific Journal of Cancer Prevention. – 2022. – Vol. 23. – No. 8. – Pp. 2835-2842.
5. Brown, T., & Lee, M. (2022). E-commerce adoption and revenue growth in SMEs. Journal of Business Research, 75(3), 45-58.
6. Полянин А. В., Соболева Ю. П., Тарновский В. В. Цифровизация процессов малого и среднего предпринимательства // Управленческое консультирование. 2020. № 4. С. 80–96.

7. Соболева Ю. П., Шевченко А.В. Формы поддержки малого предпринимательства // Теоретические и прикладные вопросы экономики и сферы услуг. 2014. № 7. С. 97–104.